

# Juryrapport

## Boekman

# Dissertatieprijs

voor kunst, cultuur en beleid

# 2018



Sociale en  
Geesteswetenschappen



**Boekmanstichting**  
Kenniscentrum voor kunst,  
cultuur en beleid

Geachte aanwezigen, en in het bijzonder de genomineerden voor de Boekman Dissertatieprijs, Jos van Beurden, Theisje van Dorsten en Hanka Otte, namens het NWO-domein Sociale en Geesteswetenschappen en de Boekmanstichting van harte welkom.

Dit jaar wordt de Boekman Dissertatieprijs voor kunst, cultuur en beleid voor de vierde keer uitgereikt. Het toenmalige NWO Geesteswetenschappen en de Boekmanstichting riepen de prijs in 2008 in het leven voor promoties op het gebied van kunst- en cultuurbeleid en de maatschappelijke en bestuurlijke context van kunst en cultuur. Promovendi doen op dit terrein vaak relevant en oorspronkelijk onderzoek. De ervaring leert dat veel dissertaties buiten de eigen wetenschappelijke kring niet of nauwelijks aandacht krijgen. Voor de Boekmanstichting en NWO-Geesteswetenschappen reden om de Boekman Dissertatieprijs voor kunst, cultuur en beleid in te stellen. Met de prijs beogen beide instellingen belangwekkende resultaten van recent onderzoek onder een brede kring van potentieel geïnteresseerden te verspreiden, alsook verder onderzoek aan te moedigen. De prijs wordt eens in de drie jaar uitgereikt, deze uitreiking heeft betrekking op dissertaties uit de periode 2015-2017.

De naamgever van de prijs en van de Boekmanstichting, Emanuel Boekman, was tijdens het interbellum gemeenteraadslid in Amsterdam en twee keer wethouder Onderwijs en Kunstzaken. Op 6 juni 1939 promoveerde hij op een onderzoek naar de relatie tussen overheid en de culturele sector. Boekman beschreef niet alleen de houding van de overheid ten opzichte van de kunsten in een historische context, maar gaf ook aan hoe het cultuurbeleid er in de toekomst uit zou moeten zien. Na de Tweede Wereldoorlog diende zijn proefschrift als blauwdruk voor het te ontwikkelen cultuurbeleid en heeft zelfs tot vandaag de dag niet aan actualiteit ingeboet. Voor de naar hem vernoemde prijs komen dissertaties in aanmerking waarvan het onderwerp betrekking heeft op de context waarbinnen kunst en cultuur ontstaan, zich ontwikkelen en bewaard blijven, tevens het werkterrein van de Boekmanstichting. Die context kan sociaal, economisch, juridisch, bestuurlijk, bedrijfsmatig, organisatorisch of beleidsmatig zijn en zowel op heden als verleden betrekking hebben. De promotie moet plaatsgevonden hebben aan een Nederlandse universiteit.

Aan die criteria voldeden de afgelopen drie jaren 74 dissertaties, een record aantal sinds de instelling van de prijs. De Universiteit van Amsterdam had het grootste aandeel (16), gevolgd door de Erasmus Universiteit (12), de Rijksuniversiteit Groningen (11) en de Universiteit Leiden (11). Een compleet overzicht van de verdeling over de verschillende universiteiten is in de bijlage terug te vinden. 22 dissertaties werden in 2015 geschreven, 24 dateren uit 2016 en vorig jaar leverde 28 promoties binnen de selectiecriteria op.

Afgezet tegen de deelname aan vorige edities is er sprake van een stijging van het aantal dissertaties op het werkterrein van de Boekmanstichting. Na de lichte terugval bij de vorige editie (2012-2014), kunnen we concluderen dat de aandacht voor de kunsten binnen het promotieonderzoek aan de Nederlandse universiteiten weer is toegenomen. Opvallend is dat het aandeel Engelstalige dissertaties (51 van de 74) is toegenomen. Enerzijds lijkt dit een logisch gevolg van de toename van het aantal buitenlandse promovendi aan de Nederlandse universiteiten, anderzijds is dit een direct gevolg van het oprukken van het Engelstalig onderwijs aan diezelfde universiteiten. De jury merkt op dat dit er in een aantal gevallen toe heeft geleid dat proefschriften die specifiek over de Nederlandse situatie gaan en ook beogen een advies aan de Nederlandse beleidscontext te geven, in het Engels zijn geschreven. De jury pleit voor een genuanceerde benadering waarbij het onderwerp van het onderzoek leidend is in de keuze voor Nederlands of een andere taal.

De onderwerpen van de deelnemende dissertaties zijn even afwisselend als de faculteiten waaraan de deelnemers promoveerden. Dezelfde variëteit kenmerkt ook het perspectief van de onderzoeken. Waar een aantal promoties een specifiek aspect in een precies omschreven periode uit het verleden onderzocht, boden andere een blik op het heden of een blauwdruk voor de toekomst. Nagenoeg alle kunstsectoren komen in de geselecteerde dissertaties aan bod in een zo goed als wereldwijde context. Van het kunstmecenaat tijdens De Medici in Florence, de opkomst van amateurfotografie in Nederland, literatuurprogramma's op de Nederlandse radio en televisie, de verbeelding van cultuur in games, cultuurtoerisme, kunsteducatie en –onderwijs, de rol van private partijen in het behoud van cultureel erfgoed tot biografieën van belangwekkende personen uit het culturele domein. En dat is dan nog slechts een kleine selectie van de onderzoeksonderwerpen van de deelnemende

dissertaties. Op de website van de Boekmanstichting is een compleet overzicht van de deelnemende dissertaties te vinden.

De jury die tot taak had de dissertaties voor deze vierde editie te beoordelen bestond uit René Boomkens (Universiteit van Amsterdam), Quirijn van den Hoogen (Rijksuniversiteit Groningen), Philomeen Lelieveldt (Universiteit Utrecht), Vivian van Saaze (Universiteit Maastricht) en Kitty Zijlmans (Universiteit Leiden en voorzitter van de jury). André Nuchelmans was namens de Boekmanstichting secretaris.

Hoewel het voor de juryleden een behoorlijke opgave is alle dissertaties te lezen, is het ook een dankbare klus, want het geeft een prachtig inzicht in de rijkdom aan thema's en invalshoeken op verschillende vakgebieden. De deelnemende dissertaties geven een goed overzicht van het onderzoek dat aan Nederlandse universiteiten naar de maatschappelijke en bestuurlijke context van kunst en cultuur wordt gedaan. Die diversiteit maakt het echter ook moeilijk om de resultaten van de verschillende onderzoeken met elkaar te vergelijken. Toch heeft de jury op basis van de beoordelingscriteria voor de prijs een keuze kunnen maken uit de voor de prijs geselecteerde dissertaties. Daarbij telt niet alleen de wetenschappelijke kwaliteit van de dissertatie mee, maar ook de relevantie van het onderzochte onderwerp voor het kunst- en cultuurbeleid of het maatschappelijke belang van kunst.

Na alle deelnemende dissertaties gelezen en aan de beoordelingscriteria getoetst te hebben, werd een longlist opgesteld van veertien dissertaties. Uit die longlist nomineerde de jury er vervolgens drie voor de prijs.

De drie genomineerde dissertaties zijn, in alfabetische volgorde.

**Jos van Beurden** – *Treasures in trusted hands: negotiating the future of colonial cultural objects.*

Vrije Universiteit, 2016. Promotoren: Susan Legêne en Wouter Veraart.

**Theisje van Dorsten** – *Mirrors in the making: culture, education, and the development of metacognition in early and middle childhood (4-10).*

Rijksuniversiteit Groningen, 2015. Promotor: Barend van Heusden.

**Hanka Otte** – *Binden of overbruggen? Over de relatie tussen kunst, cultuur, beleid en sociale cohesie.*

Rijksuniversiteit Groningen, 2015. Promotoren: Hans van Maanen en Pascal Gielen.

Jos van Beurden onderzoekt het cultureel erfgoed van voormalige Europese koloniën. Veel van dit erfgoed is tijdens de koloniale periode door de kolonisator uit de oorspronkelijke plaats meegenomen. Een deel ervan is na de onafhankelijkheid teruggegeven. In een casusstudie van Nederland en Indonesië beschrijft Van Beurden de onderhandelingen tussen beide landen over de teruggave van culturele objecten en ontwikkelt een model om te onderhandelen over de toekomst van koloniale culturele objecten. Daarbij baseert hij zich op eerdere onderhandelingen in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw tussen België en Kongo, Denemarken en IJsland, Denemarken en Groenland en tussen Australië en Papoea Nieuw Guinea. Een actueel onderwerp, zo vond de jury. Een goede beschrijving van de praktijk. Op basis van een soort Europese cultuurgeschiedenis uit de vorige eeuw, geeft hij een mooie analyse van de huidige tijd. Het dwingt musea om opnieuw naar hun collecties te kijken.

Theisje van Dorsten onderzoekt het cultuuronderwijs op basisscholen in Nederland en hoe dit beter bij cognitieve ontwikkelingen in de kindertijd kan aansluiten. Ze gebruikt daarbij het theoretisch kader van Van Heusden, die inzichten uit onder andere de semiotiek, biologie, neurowetenschappen en psychologie gebruikte om de werking van de menselijke culturele cognitie te beschrijven. Kennis van de (meta)cognitieve ontwikkeling van het kind kan er toe bijdragen dat het cultuuronderwijs daar beter op aan kan sluiten. Het onderzoek maakte deel uit van het project *Cultuur in de spiegel*. Leerkrachten in het basisonderwijs gebruikten daarbij het kader van Van Heusden om lessen te ontwikkelen, uit te voeren en te evalueren. Van Dorsten houdt dat kader kritisch tegen het licht om zich vervolgens af te vragen wat de invloed is van het werken met dit theoretisch kader op de inhoud, samenhang en aansluiting van het cultuuronderwijs. Hoe zijn praktijk en theorie aan elkaar te koppelen? Ze richt zich daarbij op kinderen in de leeftijd van 4 tot 10 jaar. Een mooi en belangrijk onderzoek, oordeelde de jury. Het levert handvatten op voor een beter beleid voor cultuureducatie en de studie laat zien dat, hoewel docenten de

theorie moeilijk vonden om mee te werken, zij uiteindelijk de verdieping in het onderwijs zeer waarderen.

Hanka Otte, ten slotte, onderzoekt hoe kunstparticipatie en sociale cohesie zich tot elkaar verhouden en of de overheid met kunstparticipatie wel het juiste instrument kiest om die cohesie te bevorderen. Aan de hand van een studie in zeven Drentse gemeenten, onderzoekt zij de relatie tussen kunst, sociale cohesie en cultuurbeleid. Ze richtte zich daarbij op de beleidsperiode van het kabinet Balkende IV waarvan de plannen nog tot in 2012 werden uitgevoerd. Het verbindende vermogen van kunst was in dat kabinet een belangrijke motivatie van het cultuurbeleid. Met name in plattelandsgebieden waar sprake is van een krimpende bevolking zou actieve cultuurparticipatie de lokale identiteit kunnen benadrukken en zo de sociale cohesie bevorderen. Drenthe bood wat dat betreft een passend onderzoeksgebied. Gemeentes en provincie zetten zich in om de actieve cultuurparticipatie te bevorderen. Een creatief en origineel onderzoek dat de waarde van kritisch, wetenschappelijk onderzoek voor beleidsontwikkeling en –evaluatie aantoont, aldus de jury. Het neemt de lezer mee in het proces van het onderzoek en de uitkomsten hebben direct implicaties voor het cultuurbeleid.

Uit de beschrijvingen wordt al duidelijk dat de drie genomineerde dissertaties erg verschillend zijn. Zowel de onderzoeksmethoden als de onderwerpen lopen uiteen en maken een vergelijking eigenlijk onmogelijk. Het was aan de jury om uit de drie genomineerde dissertaties een winnaar te kiezen. En alhoewel de keuze niet gemakkelijk was, was de jury unaniem in haar oordeel. Alle juryleden omschreven de winnende dissertatie als een prettig leesbaar en levendig geschreven werk. De stellingen van de auteur zijn uitgesproken en bevorderen zo het debat. Bovendien is het een zeer belangwekkende toevoeging aan het sociologische discours en geeft het werkelijk inzicht in de praktijk van het lokale en provinciale cultuurbeleid en hoe dit bijdraagt aan het realiseren van maatschappelijke waarde. Voor de goede verstaander zal daarmee duidelijk zijn dat de winnaar van deze vierde editie van de Boekman Dissertatieprijs is geworden: Hanka Otte.

**Bijlage: overzicht Boekman Dissertatieprijs 2004-2017**

<b>jaar</b>	<b>2004</b>	<b>2005</b>	<b>2006</b>	<b>2007</b>	<b>2008</b>	<b>2009</b>	<b>2010</b>	<b>2011</b>	<b>2012</b>	<b>2013</b>	<b>2014</b>	<b>2015</b>	<b>2016</b>	<b>2017</b>	<b>Totaal</b>
aantal	10	13	12	14	12	13	26	23	25	14	16	22	24	28	252
EUR	2		2	1	1	6	1	2	3	2	1	2	3	7	33
Nyenrode BU								1							1
OU										1		1			2
RUG		5		3	4		3	3	6	4		4	3	4	39
RUN			1		1		4	2			6		2	4	20
TUD			1				3							2	6
TUE														2	2
UL	1	1	1	1	1		5	3	2	1		3	3	5	27
UM						2				1		1			4
UU	2	1	2	4	1	3	2		9	1	1	4	2		32
UvA	1	3	4	3	4	2	4	11	5	2	5	5	8	3	60
UvHumanistiek													1		1
UvT	1	1		1			2	1		1	1	2			10
VU	3	2		1			1			1	2		2	1	13
WU			1				1								2
NL	7	9	8	13	6	2	16	12	10	5	7	7	8	8	118
ENG	3	4	3	1	5	11	8	11	14	8	9	15	16	20	128
DU			1		1		1			1					4
FR							1		1						2